

20 İLLİK MÜSTƏQİLLİYİ ƏRZİNDƏ AZƏRBAYCANIN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFININ BƏZİ ASPEKTLƏRİ

M.A. Ağazadə,

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin iqtisadi sahələrin maliyyəsi şöbəsinin müdiri

E.M. Əliyev,

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin iqtisadi sahələrin maliyyəsi şöbəsinin dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin və nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan qurumların maliyyəsi sektorunun məsləhətçisi

E-mail: emin.aliyev@maliyye.gov.az

Açar sözlər: *Müstəqillik tariximiz, iqtisadi islahatlar və onların nəticələri, Azərbaycan beynəlxalq hesabatlarda.*

Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi

XX əsrdə Azərbaycan xalqı iki dəfə müstəqillik qazanaraq milli dövlətçiliyi qurmaq imkanı əldə etmişdir. 1918-20-ci illərdə mövcud olmuş. Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti məlum səbəblərdən süquta uğrasa da, əsrin sonlarında 1991-ci ildə tarixi ədalət yenidən bərpa edildi. SSRİ imperiyası dağıldı və Azərbaycan xalqı öz tarixi haqqına milli müstəqilliyə nail oldu. Lakin müstəqillik keçmiş sovet respublikaları ilə müqayisədə Azərbaycana böyük qurbanlar və çətinliklər bahasına başa gəldi. Xalqımızın uğrunda əsrlərlə ardıcıl mübarizə apardığı milli azadlığına, dövlət müstəqilliyinə mane olmaq, onun mübarizə əzmini qırmaq üçün ən məkrli siyasi təxribatlar mexanizmi işə salındı. Ermənistanın Azərbaycanın tarixi və beynəlxalq aləmdə tanınmış torpaqlarının işğalı, respublikamızı daxildən parçalamaq və xalqımızı vətəndaş müharibəsi girdabına sürükləmək cəhdləri, daxili və xarici düşmən qüvvələrin gənc, müstəqil respublikamıza qarşı ideoloji-siyasi və hərbi təxribatları müstəqilliyimizin ilk illərində Azərbaycanın hansı çətinliklər və tarixi sınaqlarla üz-üzə gəldiyini göstərir. Lakin bütün bunlar xalqımızın mübarizliyini, gələcəyə inamını, milli-mənəvi mətanətini sarsıda bilmədi. Azərbaycan xalqı qədim və şərəfli tarixin bu keşməkeşli və ziddiyyətli dövrünə də mərdliklə sinə gərdi, azadlıq, demokratiya yolundan dönmədi və bütün çətinliklərə rəğmən azadlığını qanlar, canlar bahasına qoruyub saxladı.¹

Azərbaycan Demokratik Respublikasının Rusiya imperiyası tərəfindən ilhaq edilməsi ilə Sovet hakimiyyəti tərəfindən 70 il ərzində Azərbaycan Respublikasına qarşı əslində müstəmləkəçilik siyasəti yeridilir, Azərbaycanın təbii ehtiyatları amansızcasına istismar olunur, milli sərvətləri çapılıb talanır, Azərbaycan xalqı təqiblərə və kütləvi cəza tədbirlərinə məruz qalırdı, onun milli ləyaqəti tapdalanırdı. Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycan xalqı dövlət müstəqilliyi uğrunda mübarizəni davam etdirirdi.

"Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpası haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin 1991-ci il avqustun 30-da qəbul etdiyi Bəyannamə də bu mübarizənin yekunu oldu [1].

Həmin Bəyannamədə deyildiyi kimi, Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti Azərbaycan xalqının ali dövlət mənafeələrini rəhbər tutaraq və onun iradəsini ifadə edərək, 1918-ci ildən 1920-ci ilədək Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq birlik tərəfindən tanınmış müstəqil dövlət kimi mövcud olduğunu qeyd edərək, Azərbaycan xalqının müqəddəratı və azad inkişafının təmin olunması üçün öz məsuliyyətini və respublikanın bütün vətənpərvər qüvvələrinin sıx birləşməsinin zəruriliyini dərk edərək, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin beynəlxalq birliyin üzvü olan dövlətlər və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən tanınmasına ümid bəsləyərək Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpa olunduğunu elan edir.²

1991-ci ilin 18 oktyabr tarixində Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti həmin Bəyannaməni rəhbər tutaraq və Azərbaycan Milli Şurasının 1918-ci il mayın 28-də qəbul etdiyi İstiqlal Bəyannaməsinə, Azərbaycan Respublikasının demokratik prinsiplərinin və ənənələrinin varisliyinə əsaslanaraq "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı"nı qəbul etdi.³

Bu mühüm tarixi sənədlə müstəqil Azərbaycan Respublikasının siyasi və iqtisadi quruluşunun əsasları təsis edildi və xalqımız uzun illərdən bəri həsrətində olduğu azadlığına qovuşdu.

Daha sonra, həmin il dekabrın 29-da Azərbaycanda ümumxalq səsverməsi keçirildi. Referendum bülletenlərində göstərilən yeganə "Siz Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi barədə" Konstitusiyaya Aktını dəstəkləyirsinizmi?" sualına böyük əksəriyyət, məhz "bəli" cavabını verdi. Artıq 1992-ci ilin mayında o zaman formalaşdırılmış milli parlament (Milli Məclis) dövlət müstəqilliyinin ayrılmaz atributları olan Azərbaycan

¹ Heydər Əlirza oğlu Əliyev "Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar". Birinci kitab; Azərnaşr, 1997, səh. 4-6.

² 1991-ci il 30 avqust tarixli 179-XII nömrəli "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini bərpa etmək haqqında Bəyannamə barəsində" Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Qərarı.

³ 1991-ci il 18 oktyabr tarixli, 222-XII nömrəli "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı", səh. ilk bəndlər.

Respublikasının Dövlət Himnini, daha sonra dövlət bayrağını və gerbini təsdiqlədi. Yeni Konstitusiyaya da ümumxalq səsverməsi (12 noyabr 1995-ci il) əsasında qəbul olundu.⁴

Beləliklə, müstəqilliyini yenidən bərpa edən Azərbaycan Respublikası bütün sahələrdə olduğu kimi iqtisadi sahədə də öz suveren hüquqlarını gerçəkləşdirməyə və müstəqil siyasət aparmağa başladı. Bu dövrdən etibarən hökumət qarşısında dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, demokratik, hüquqi-dünyəvi dövlət qurulması, bazar iqtisadi sisteminə keçid, ölkənin ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi, əhalinin təhlükəsizliyinin və sosial-iqtisadi rifahının yaxşılaşdırılması və sair bu kimi bir çox ciddi və tələpəli vəzifələr qoyuldu.

Ümumiyyətlə müstəqillik dövründən bu günə kimi ölkədə mövcud iqtisadi inkişaf və prosesləri iki əsas mərhələyə ayırmaq olar. Birincisi, 1991-1995-ci illəri əhatə edən iqtisadi tənəzzül dövrü və 1996-cı ildən başlayaraq davam edən makroiqtisadi sabitlik və iqtisadi inkişaf xarakterizə olunan ikinci dövr.

Birinci dövrdə Azərbaycan Respublikasının qarşılaşdığı siyasi, hərbi və iqtisadi problemlər vəziyyəti ağırlaşdırmışdı. Belə ki, 1991-1993-cü illərdə siyasi vəziyyətin qeyri-sabitliyi, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü və ölkə ərazisinin 20%-nin erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğalı, müharibə zamanı 1 milyona yaxın soydaşımızın öz evlərindən didərgin düşərək respublikanın digər bölgələrində ağır yaşayış şəraitində məskunlaşması, habelə keçmiş müttəfiq respublikaları arasında onilliklər ərzində formalaşmış qarşılıqlı mübadilə və istehsal-kooperasiya əlaqələrinin birdən-birə kəskin şəkildə pozulması nəticəsində müəssisələrin əksəriyyətinin öz fəaliyyətlərini ya məhdudlaşdırmaq, ya da dayandırmaq məcburiyyətində qalması, beləliklə, işçilərin kütləvi surətdə işdən azad edilməsi sosial-iqtisadi gərginliyin daha da dərinləşməsinə gətirib çıxarmışdı.

Müstəqilliyimizin, ilk illərində Azərbaycan Respublikasında iqtisadi islahatlara qiymətlərin və xarici iqtisadi fəaliyyətin liberallaşdırılmasından başlanılmışdır. Nəzəri cəhətdən liberallaşdırma prosesi təqdirəlayiq hal olsa da, ölkədəki real vəziyyət və sair obyektiv məsələlər nəzərə alınmadığından 1995-ci ilə kimi ölkədə qiymətlərin kəskin surətdə qalxması ilə müşayiət olunmuşdur. Belə ki, 1991-ci ildə istehlak mallarının qiyməti 1990-cı ilə nisbətən 2,07 dəfə artdığı halda, növbəti illərdə bu artım bir neçə dəfə sürətlənmişdir. 1992-ci ildə istehlak qiymətləri 10,12 dəfə, 1993-cü ildə 12,3 dəfə, 1994-cü ildə isə 17,63 dəfə artmışdır və ya başqa sözlə, bir il (1994-cü ildə) ərzində inflyasiya, daha doğrusu, hiperinflyasiya 1763 faiz olmuşdur [3].

Ümumiyyətlə birinci mərhələdə aparılmış islahatlar və iqtisadi tədbirlər nəticəsində təəssüf ki, əksər makroiqtisadi indikatorlarda neqativ meyillər müşahidə olunmuşdur. Belə ki, 1991-ci ildə ümumi daxili məhsul (ÜDM) 2,7 milyard manat olmuş, 1991-1994-cü illər ərzində ÜDM hər il orta hesabla 16,5% azalmışdı. Bunun nəticəsi olaraq əhalinin həyat səviyyəsinin ümumiləşdirici göstəricisi olan əhalinin pul gəlirləri real ifadədə 3,3 dəfə, adambaşına düşən pul gəlirləri orta hesabla 3,6 dəfə aşağı düşmüşdür. Təsərrüfat subyektlərinin çox aşağı istehsal gücü ilə fəaliyyət göstərmələri nəticəsində işsizlik səviyyəsi də xeyli yüksəlmişdir. Belə ki, 1991-1995-ci illər ərzində iqtisadi fəal əhali içərisində məşğul əhalinin sayında azalma müşahidə olunmuşdur.

İqtisadi tənəzzül dövrü adlandırdığımız 1991-1995-ci illərdə aparılmış sistemsiz iqtisadi islahatlar aşağıdakı neqativ hallara səbəb oldu: maliyyə-bank sistemi iflic vəziyyətə düşdü; büdcə kəsirinin ÜDM-ə nisbəti 1994-cü ildə 13 faizə çatdı; bütünlüklə büdcə kəsiri Mərkəzi Bank tərəfindən maliyyələşdirildi ki, bu da pul kütləsinin həddindən çox artmasına səbəb oldu; 1994-cü ildə Mərkəzi Bankın faiz dərəcələri 250 faizə çatdı; 1992-ci ildə tədaviyə buraxılmış milli valyuta manat tezliklə qiymətdən düşməyə başladı və 1995-ci ilədək onun məzənnəsi Rusiya rubluna nisbətə 9 dəfə, ABŞ dollarına nisbətə isə 245 dəfə aşağı düşdü; ölkədə hiperinflyasiya qeydə alındı; 1992-1994-cü illərdə xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi 42 faiz azaldı; 1994-cü ilədək ölkə iqtisadiyyatına bir manat da olsun belə xarici sərmayə qoyulmadı və sair.

1993-cü ilin sonlarından etibarən ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti və gərgin fəaliyyəti nəticəsində, göstərilən ağır ilkin şərtlərə və şəraitə baxmayaraq, 1995-ci ildən başlayaraq ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyası sahəsində çox böyük nailiyyətlər əldə olunmuşdur. Ən böyük nailiyyət isə ondan ibarətdir ki, bu dövrdə ölkəmizdə aparılan müstəqil dövlət quruculuğu prosesində iqtisadi islahatların və inkişafın mahiyyət etibarilə yeni bir model Azərbaycan modeli yaranmışdır.

Təqdirəlayiq haldır ki, iqtisadi inkişafın ikinci mərhələsində Azərbaycan Respublikasında qeyd edilən modelin gerçəkləşməsinin rəsmi bazası kimi bir çox irimiqyaslı siyasət sənədləri (konsepsiya, strategiya və proqramlar) qəbul olunmuş ("Azərbaycanda Kiçik və Orta Sahibkarlığa Dövlət Yardımı Proqramı (1997-2000-ci illər)", "Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının Dövlət Proqramı (2002-2005-ci illər)", "Azərbaycan Respublikasında maşınqayırma sənayesinin inkişafının Dövlət Proqramı (2002-2005-ci illər)", "Azərbaycan Respublikasında aqrar bölmənin inkişafının Dövlət Proqramı (2002-2006-cı illər)", "Azərbaycan Respublikasının demoqrafik inkişaf konsepsiyası", "Azərbaycan Respublikasında 2002-2005-ci illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı", "Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı (2003-2005-ci illər)", "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)" uğurla həyata keçirilmişdir. Eyni zamanda, hal-hazırda "Azərbaycan Respublikasının məşğulluq strategiyası" (2006-2015-ci illər), "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı", "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı", "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı" və digər vacib sənədlər uğurla icra olunur.

⁴ <http://ann.az/az/?p=49090>

Azərbaycan iqtisadi islahatlar və inkişaf modelinin həyatqabiliyyətli və səmərəli olmasının ən yaxşı sübutu son illərdə ölkəmizdə sosial-iqtisadi inkişaf sahəsində əldə olunmuş nailiyyətlərdir. Belə ki, bu model üzrə həyata keçirilən siyasət çox tez bir zamanda ölkə iqtisadiyyatında əsaslı keyfiyyət dəyişiklikləri baş verməsinə səbəb olmuşdur: inflyasiya cilovlanmış, Mərkəzi Bank tərəfindən büdcə kəsirinin maliyyələşdirilməsi praktikasına son qoyulmuş, büdcə kəsiri ÜDM-in 1-2%-i səviyyəsinə endirilmişdir. Bu dəyişikliklər nəticəsində dərin iqtisadi böhran keçirən ölkədə artıq 1996-cı ildə makroiqtisadi sabitliyə nail olunmuş, növbəti-1997-ci ildən başlayaraq isə dinamik iqtisadi inkişafı təmin etmək mümkün olmuşdur. Belə ki, 1996-cı ildə ÜDM-in artım sürəti 1,3%, 1997-ci ildə 5,8%, 1998-2004-cü illərdə isə orta hesabla 10% təşkil etmişdir. 2005-2010-cu illərdə isə artım tempi müvafiq olaraq 26,4%, 34,5%, 25,0%, 10,8%, 9,3% və 5,0 % təşkil etmişdir [4].

Baş tutmasında ümummilli lider Heydər Əliyevin danılmaz gərgin fəaliyyəti olan və Azərbaycan iqtisadi gücünün artmasında, beynəlxalq aləmdə nüfuzunun artmasında və bütün bunların nəticəsində xarici kapitalın ölkəyə yatırılmasına gətirib çıxaran "Əsrin müqaviləsi"ni xüsusi qeyd etmək lazımdır.

1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıdakı "Gülüstən" sarayında bağlanan müqavilə öz müstəsna əhəmiyyətinə görə "Əsrin müqaviləsi" adını almışdı. Dənizin dərinliyində yerləşən bir neçə yataqların işlənilməsi və məhsulun pay bölgüsü haqqında həmin müqavilədə 8 ölkədən 13 şirkət iştirak edirdi. Bu müqavilə sonradan 19 ölkəni təmsil edən 41 neft şirkəti ilə daha 26 sazişin imzalanmasına yol açdı.

Azərbaycanın iqtisadi-siyasi həyatında xüsusi əhəmiyyət daşımağa başlayan bu müqavilə xalqımıza illər boyu faydalana bilmədiyi milli sərvətindən istifadə etməyə, milli sabitliyi qorumağa və bütövlükdə ölkənin inkişaf etməsinə münbit şərait yaratdı.

Bu proseslərin davamı olaraq 1996-cı ildə Bakı-Novorossiysk, 1999-cu ildə isə Bakı-Supsa ixrac neft kəmərlərinin istismara verilməsi, elə həmin ildə Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin inşası ilə bağlı sazişin imzalanması və 2006-cı ildə isə istismara verilməsi ilə xam neftin ixrac marşrutlarının diversifikasiyasına, milli sərvətimizin beynəlxalq bazarlara çıxış imkanlarının genişlənməsinə səbəb oldu.

Natural göstəricilərə nəzər yetirsək, 1991-ci ildə 11,7 milyon ton neft hasil edildiyi halda, 2001-ci ildə 14,9 milyon ton, 2010-cu ildə isə 50,8 milyon ton neftin hasil edildiyini görürük. Nisbi ifadədə 2010-cu ilə müstəqilliyimizin ilk ili arasında 3,5 dəfə artım olduğu deməkdir.⁵

Bu sahədə görülən işlər çərçivəsində 1999-cu ilin sonunda Neft Fondunun yaradılması xüsusi qeyd edilməlidir. Vaxtında qəbul edilmiş bu qərar iqtisadi inkişafda yeni mərhələnin başlanmasını göstərir və Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin milli sərvətlərimizdən gələcək nəsillərin bəhrlənməsi və iqtisadiyyatın kompleks inkişafının təmin olunmasına yönəlmiş uzunmüddətli iqtisadi strategiyasının məhsulu kimi qiymətləndirilməlidir. Bunun davamı olaraq 2004-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Neft və qaz gəlirlərinin idarə olunması üzrə uzunmüddətli strategiya" (2005-2025-ci illər) mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

1995-ci ildən etibarən ölkədə aparılan ardıcıl və sistemli iqtisadi islahatların ən mühüm istiqamətlərindən birini də dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi və azad sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli şərait yaradılması təşkil etmişdir. Artıq torpaq və aqrar islahatları institusional baxımdan faktiki olaraq başa çatmışdır. Belə ki, 1695,1 min hektardan çox torpaq sahəsi əvəzsiz olaraq kəndlilərə paylanmış, kolxoz və sovxozların yerində fermer təsərrüfatları yaradılmışdır. Hazırda kənd təsərrüfatı məhsulunun 99,8%-i özəl bölmədə istehsal olunur. Bu proses ölkədə mühüm sosial-siyasi dəyişikliklərlə yanaşı, kənd təsərrüfatı sahələrinin iqtisadi səmərəliliyinin yüksəlməsinə də təkan vermişdir. Son illərdə bir sıra ərzaq məhsulları (məsələn, ət və süd məhsulları, kartof-soğan və s.) idxalının xeyli dərəcədə azalması buna bariz sübutdur.

Bundan başqa, 1996-cı ildə başlanmış dövlət əmlakının özəlləşdirilməsinin I mərhələsi artıq başa çatmış və II özəlləşdirmə proqramının həyata keçirilməsinə başlanılmış və bu proqram çərçivəsində rabitə, nəqliyyat, kimya, maşınqayırma, yanacaq-energetika kompleksinin müəssisələri özəlləşməyə açılmışdır. Özəlləşmə prosesinə başlandığı andan cari ilədək 43,0 minə yaxın kiçik müəssisə və obyekt özəlləşdirilmiş, dövlət müəssisələrinin bazasında 1600-ə yaxın səhmdar cəmiyyət yaradılmışdır. Özəlləşmə zamanı minlərlə sahibkarlıq subyektlərinin, səhmdar və mülkədar təbəqəsinin formalaşması ilə yanaşı, həm də yarım milyard manata (illər üzrə indeksasiya edilmədən) yaxın vəsaitin dövlət büdcəsinə köçürülməsi təmin olunmuşdur.

Sahibkarlığın inkişafı və özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar görülən tədbirlər nəticəsində ÜDM-də özəl sektorun xüsusi çəkisi (1994-cü ildə 29% olub) artaraq 2010-cu ildə 84%-i ötmüşdür [5].

Son illərdə ölkə iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşu da xeyli artmışdır. İndi Azərbaycan iqtisadiyyatı Cənubi Qafqaz iqtisadiyyatının 70%-dən çoxunu təşkil edir və elə regiona yatırılan investisiyanın böyük hissəsi də məhz Azərbaycanın payına düşür. Azərbaycanın iqtisadiyyatına müstəqilliyimizi əldə etdiyimiz dövrdən 100,0 milyard dollar investisiya yatırılıb ki, bunun da 53%-i məhz daxili investisiyalar, 47%-ni isə müxtəlif beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatların və əsasən neft sahəsində fəaliyyət göstərən təşkilatların vəsaitləri təşkil edib.

Müqayisə üçün bildirək ki, müstəqilliyimizin ilk ilində Azərbaycan iqtisadiyyatına daxili mənbədən cəmi 70,0 min manat (indeksləşdirmədən) investisiya yatırıldığı, xarici mənbədən isə 1994-cü ilə kimi, ümumiyyətlə investisiya qoyulmadığı halda, 2010-cu ildə daxili və xarici mənbələrdən müvafiq olaraq 7,5 və 6,6 milyard manat olmaqla, cəmi 14,1 milyard manat həcmində investisiya qoyuluşu həyata keçirilib. Bu vəsait 2010-cu ilin ÜDM-nin

⁵ Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, "Müstəqil Azərbaycan 20", Bakı, 2011, səh. 17.

34,0 faizini təşkil etmiş, dövlət büdcəsi xərclərindən isə 20,0 faiz çox olmuşdur.⁶

Azərbaycana müxtəlif mənbələrdən investisiyalar cəlb olunmaqla yanaşı, artıq Azərbaycan da beynəlxalq investor rolunda çıxış edərək Türkiyə və Gürcüstanda iri layihələrin maliyyələşdirilməsinə başlayıb. Belə ki, Azərbaycan sahibkarları tərəfindən Türkiyə iqtisadiyyatına 4,0 milyard dollar investisiya yatırılıb və gələcək illərdə investisiyanın həcmi daha da artırılması nəzərdə tutulub, Gürcüstan iqtisadiyyatına isə yatırılan investisiyanın həcmi 1,0 milyard dollara yaxınlaşmışdır.⁷

Azərbaycanın valyuta ehtiyatlarının da həcmi artmaqdadır. Belə ki, rəsmi məlumata əsasən Azərbaycanın valyuta ehtiyatlarının (Dövlət Neft Fondunun və Mərkəzi Bankın ehtiyatları) həcmi 38,0 milyard dollara çatıb və bu dövlət borcunu (1 iyul 2011-ci il tarixinə 4.512,6 mln dollar)⁸ dəfələrlə üstələyir.

Azərbaycanın müxtəlif xarici dövrəli valyutalarda ehtiyatlarından başqa, yalnız ölkədaxili filiz yataqlarının (Gədəbəy rayonunda yerləşir) işlənməsi hesabına 12,5 min troy unsiya çəkidə qızıl ehtiyatı vardır ki, həmin qızıl ehtiyatı külçələr (0,999 əyar) formasında Mərkəzi Bankda saxlanılır. Ümumiyyətlə 2010-cu ilin sonunadək Azərbaycanın valyuta ehtiyatlarının tərkibində qızıl olmayıb və Mərkəzi Bankda saxlanılan həmin qızıl ehtiyatı cəmi son 1 ildə formalaşmış və bu proses davam etməkdədir.

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini qazandıqdan sonra qeyd edildiyi kimi həm də liberal xarici iqtisadi siyasət yürütməyə başladı və bu siyasətinin mühüm istiqamətlərindən birini də beynəlxalq maliyyə-kredit və iqtisadi qurumlarla əlaqələr yaratmaq və ikitərəfli əməkdaşlıq etmək təşkil etdi və ötən dövr ərzində bu sahədə kifayət qədər işlər görüldü. Azərbaycan demək olar ki, bütün nüfuzlu beynəlxalq iqtisadi qurumlara, o cümlədən 1991-ci ildə Beynəlxalq Valyuta Fonduna, Dünya Bankına, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankına, İslam İnkişaf Bankına, 1999-cu ildə Asiya İnkişaf Bankına üzv qəbul olundu.

Həmin təşkilatlarla hal-hazırda ölkə miqyaslı müxtəlif layihələr və proqramlar çərçivəsində əməkdaşlıq davam etdirilir və onlar Azərbaycan ilə növbəti illərdə də fəaliyyətlərinin davam etdirilməsində maraqlı olduqlarını bildirirlər.

Əlbəttə ki, bunun əsas səbəblərindən biri Azərbaycanın iqtisadiyyatında sabitliyin əldə edilməsi, davamlı iqtisadi inkişafa nail olunması, investisiya mühitinin yüksəlməsi və maliyyə imkanlarının artmasıdır.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi müstəqilliyimizin ilk illərində büdcə-maliyyə sahəsində də çətinliklər var idi. Büdcənin gəlir hissəsinin tam formalaşmaması, inflyasiyanın faizlə deyil, dəfələrlə ölçülməsi, büdcə kəsrinin tamamilə Mərkəzi Bank tərəfindən maliyyələşdirilməsi, büdcə sahəsində qanunvericilik bazasının və icra mexanizminin formalaşdırılmaması və sair səbəblərdən ölkədə büdcə-maliyyə münasibətləri çox aşağı səviyyədə idi. Lakin 1996-cı ildən ölkədə iqtisadi-siyasi sabitliyin əldə edilməsi, inflyasiyanın idarə edilən həddə endirilməsi, istehsal və xidmət sahələrinin fəaliyyətinin bərpası və genişlənməsi, habelə digər tədbirlərin həyata keçirilməsi dövlətin xəzinəsinin formalaşmasına, büdcə-maliyyə münasibətlərinin inkişafına və beləliklə, dövlət büdcəsi vasitəsilə hökumətin sosial-iqtisadi xarakterli proqram və tədbirlərinin həyata keçirilməsinə böyük imkanlar yaratdı.

Aşağıdakı diaqramda müstəqilliyimizin ilk ilindən cari ilədək dövlət büdcəsinin xərcləri⁹ göstərilmişdir (diaqram 1) [6].

Diaqramdan da görüldüyü kimi, müstəqilliyimizin ilk ilində dövlət büdcəmizin xərci heç 1 milyon manat (ilk illər rublla hesablanmışdır) da olmamışdır. Həmin il dövlət büdcəsindən ən çox vəsait iqtisadiyyata (57,2 min manat), təhsilə (37,1 min manat), sosial müdafiə və sosial təminatla (35,1 min manat) xərclənmişdir. Digər sahələrə isə çox cüzi vəsaitlər ayrılmışdır.

Ümumiyyətlə 1991-94-cü illər ərzində iqtisadiyyata cəmi 23,0 milyon manat, təhsilə 21,1 milyon manat, sosial müdafiə və sosial təminatla 11,3 milyon manat, məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq orqanlarının saxlanması 10,8 milyon manat, səhiyyəyə 8,2 milyon manat xərclənmişdir.

Görülən məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində 1995-ci ildən dövlət büdcəsinin gəlir və xərcləri artmış, büdcə kəsrinin nisbi ifadədə həcmi azalmışdır.

Beləliklə, diaqramdan görüldüyü kimi təkcə son 7 ildə büdcənin xərcləri nominal ifadədə 10 dəfədən çox artmışdır. Müqayisə üçün onu bildirək ki, 2010-cu ildə dövlət büdcəsindən təkcə iqtisadiyyata ayrılan vəsait (4,889.9 milyon manat, 2010-cu ilin ümumi dövlət büdcəsi xərclərinin 41,5 faizini təşkil edir) 2006-cı ilin ümumi dövlət büdcəsi xərclərindən (3,790.1 milyon manat) hətta 29% çoxdur. Və yaxud 2010-cu ildə sosial-mədəni tədbirlərə xərclənən vəsait (2,902.3 milyon manat) 2005-ci ilin ümumi dövlət büdcəsi xərclərindən (2,140.7 milyon manat) 35% çoxdur.

Yaxud müstəqilliyimizin ilk illərində mənzil və kommunal, nəqliyyat və rabitə sahəsinə çox cüzi vəsaitlər ayrıldığı halda 2011-ci ilin dövlət büdcəsində büdcənin funksional təsnifatı üzrə "Mənzil və kommunal təsərrüfatı" bölməsi üzrə (yerli xərclər daxil olmaqla) 289,7 milyon manata yaxın, "Nəqliyyat və rabitə" bölməsi üzrə (yerli xərclər daxil olmaqla) isə 76,6 milyon manata yaxın vəsaitin xərclənməsi proqnozlaşdırılmışdır.

Müqayisədən də görüldüyü kimi iqtisadiyyata ayrılan vəsait dövlət büdcəsinin ümumi xərclərində böyük

⁶ Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, "Müstəqil Azərbaycan 20", Bakı, 2011, səh. 26.

⁷ http://az.apa.az/xeber_Azərbaycanın_valyuta_ehtiyatları_38_230560.html.

⁸ <http://www.maliyye.gov.az/?mod=1&id=1&O&cdate=2011-08-05&lang=az>

⁹ Rəqəmlər 1991-2010-cu illər üzrə faktiki icra olunmuş, 2011-ci il üzrə isə proqnoz göstəriciləri əks etdirir.

xüsusi çəkiyə malikdir və həmin vəsaitdən iqtisadi və sosial təyinatlı infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsi ilə yanaşı, sahibkar və fermerlərin maliyyə və maddi-texniki təminatının yüksəldilməsi, onların rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması, xüsusilə kənd təsərrüfatı sahəsində yüksək məhsuldarlığa nail olunması və ölkədə ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması, habelə əhalinin mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə xüsusilə son illər maliyyələşdirilmələr aparılmışdır.

Bundan, Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafına, əhalinin işgüzarlıq fəaliyyətinin artırılmasına, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının prioritet istiqamətlərinə maliyyə dəstəyinin göstərilməsi məqsədi ilə 1992-ci ildə yaradılmış Sahibkarlığa Kömək Milli Fonduna 1993-2011-ci illərdə dövlət büdcəsindən 453,1 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Əvvəllər verilmiş kreditlər üzrə qaytarılan vəsaitlər də nəzərə alınmaqla, Fondun xətti ilə cari ilin sonunadək sahibkarlara kredit resursu kimi verilən və veriləcək vəsaitin həcmi 700,0 milyon manatı ötcəkəkdir. Bu vəsaitlər xüsusilə regionlarda öz bizneslərini qurmağa və fəaliyyətlərini genişləndirmələri məqsədi ilə minlərlə sahibkarlara güzəştli qaydada, yəni daha aşağı faiz və daha uzunmüddətlik şərtləri ilə verilir.

Aqrar bölmədə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərə dövlət dəstəyinin göstərilməsi, kreditlərin cəlb edilməsi və təyinatı üzrə istifadəsini təmin etmək məqsədi ilə Respublika rəhbərliyinin müvafiq Sərəncamı ilə yaradılmış Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyinə 2007-2011-ci illərdə dövlət büdcəsindən 40,0 milyon manat vəsait ayrılmışdır.¹⁰

Təsdiq olunmuş Qaydalara əsasən verilmiş kreditlər üzrə 2008-2011-ci illər ərzində qaytarılmış və qaytarılacaq 10,7 milyon manat vəsaitin məbləği də nəzərə alınmaqla Agentlik yarandığı dövrdən cari ilin sonunadək sahibkarlara kredit resursu kimi verilən və veriləcək vəsaitin həcmi 50,7 milyon manat təşkil edəcəkdir.¹¹ Bu vəsaitlər faizi aşağı, müddətinin isə daha uzun olmağı ilə yanaşı, aqrar sahənin istehsal spesifikliyi nəzərə alınaraq iki il müddətində güzəşt müddəti də (bu müddət ərzində yalnız faizlər ödənilir) tətbiq olunur.

Respublika Prezidentinin müvafiq Sərəncamı¹² əsasında təsis edilmiş "Aqrolizinq" Açıq Səhmdar Cəmiyyətinə ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının artırılması, bu sahənin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kənd təsərrüfatı texnikasının, texnoloji avadanlıqların, toxumların, mineral gübrələrin və damazlıq heyvanların idxal edilib kənd təsərrüfatı istehsalçılara güzəştli şərtlərlə lizinqə verilməsi və ya satılması, habelə Səhmdar Cəmiyyətin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi məqsədi ilə 2005-2011-ci illərdə dövlət büdcəsindən 302,8 milyon manat vəsait ayrılmışdır.

Mövcud Qaydalara¹³ uyğun olaraq texnika və malların lizinqə verilməsindən və satışından 2005-2011-ci illərdə Cəmiyyətin hesabına qaytarılan 89,7 milyon manat vəsait də nəzərə alınmaqla Cəmiyyət tərəfindən yarandığı dövrdən cari ilin sonunadək lizinqə verilən və veriləcək texnika və malların alınmasına, aqrar sahənin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə istifadə olunan vəsaitin (Cəmiyyətin özünün maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi xərcləri nəzərə alınmamaqla) həcmi 350,1 milyon manat təşkil edəcəkdir [7].

Bundan başqa, beynəlxalq təcrübədə geniş yayılmış fermerlərə birbaşa yardım və güzəştlərin verilməsinə də son illər diqqət verilmiş və bu məqsədlə dövlət büdcəsindən müəyyən həcmdə vəsaitlər istifadə olunmuşdur.

Belə ki, "Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara dövlət dəstəyi haqqında" Respublika Prezidentinin 2007-ci il 23 yanvar tarixli 1907 nömrəli Sərəncamı ilə bu sahədə ilkin addımlar atılmış, elə həmin Sərəncamla kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının məhsul istehsalı üçün istifadə etdikləri yanacaqın, motor yağlarının və mineral gübrələrin dəyərinin orta hesabla 50 faizinin dövlət tərəfindən ödənilməsinin təmin etmək üçün 2007-ci ilin dövlət büdcəsindən 80,0 milyon manat vəsait ayrılmış və həmin vəsaitin il ərzində 66,7 milyon manatı istifadə olunmuşdur.

Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara dövlət dəstəyinin davamı olaraq Respublikada kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının artırılmasını stimullaşdırmaq və əhalinin ərzaqla təminatını yerli istehsal hesabına daha da yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 25 avqust tarixli 3004 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı"nın əhəmiyyəti xüsusi vurğulanmalıdır.

Bu proqram çərçivəsində 2008-2010-cu illərdə dövlət büdcəsindən 267,1 milyon manat vəsait xərclənmiş, 2011-ci ildə isə 111,6 milyon manat vəsaitin xərclənməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikasında əhalinin yaşayış şəraitini yaxşılaşdırmaq, mənzil tikintisinin səmərəli maliyyələşdirmə mexanizmini yaratmaq, bu sahədə formalaşan təklifin alıcılıq qabiliyyətli real tələbə uyğunlaşmasını təmin etmək və ipoteka kreditləşməsinə yerli və xarici investorları cəlb etmək məqsədi ilə Respublika Prezidentinin müvafiq Fərmanı¹⁴ ilə yaradılmış Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı nəzdində Azərbaycan İpoteka Fonduna əhaliyə güzəştli ipoteka kreditlərinin verilməsi məqsədi ilə 2005-2011-ci illərdə dövlət büdcəsindən 116,0 milyon manat vəsait ayrılmış və bu vəsaitlər yüzlərlə ailənin şəxsi mənzilə sahib olması məqsədi ilə istifadə olunmuşdur.

Bütün bunlar ölkədə əhalinin sosial-iqtisadi rifahının yaxşılaşmasına, mühüm əhəmiyyət kəsb edən

¹⁰ Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 23 oktyabr tarixli 467 nömrəli Sərəncamı.

¹¹ Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 14 may tarixli 75 nömrəli Qərarı.

¹² Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 23 oktyabr tarixli 468 nömrəli Sərəncamı.

¹³ Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 28 sentyabr tarixli 226 nömrəli Qərarı.

¹⁴ Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 16 sentyabr tarixli 299 nömrəli Fərmanı.

qeyri-neft sektorunun inkişafına, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasına xidmət etmiş, biznes mühitinin yüksəlməsinə, yerli istehsalçıların rəqabətədavamlı məhsul istehsalının təşkilinə, elmi-texniki tədqiqatların genişlənməsinə münbit şərait yaratmışdır.

Büdcə xərclərinin kəmiyyət baxımından artması ilə bərabər büdcənin keyfiyyət baxımından da təkmilləşdiyini deməyə çox sayda səbəblər vardır. Belə ki, büdcə proseslərinin və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, büdcənin gəlir və xərclərinin get-gedə şəffaflıq və aşkarlıq prinsipləri ilə icra edilməsi və sair göstəricilər bir neçə beynəlxalq hesabatlarda da öz əksini tapmışdır. Bu sahədə ən əsaslarından biri, Beynəlxalq Büdcə Əməkdaşlığı (International Budget Partnership) tərəfindən hər il hazırlanan "Açıq Büdcə İndeksi"dir ki ("Open Budget Index"), Azərbaycanın büdcəməliyyə sistemi haqqında 2006-cı ildən həmin İndeksdə müvafiq qeydlər və qiymətləndirmələr aparılmağa başlanmışdır [8].

Növbəti ilin büdcə layihəsinə və təsdiq olunmuş büdcəyə dair sənədlərin, büdcənin icrası zamanı rüblük, yarımillik və illik hesabatların, müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının audit hesabatının dərc olunması, büdcə haqqında vətəndaşların məlumatlandırılması məqsədini daşıyan Vətəndaşın Büdcə Bələdçisini (Kitabı) nəşr edilməsi kimi göstəricilərin təhlil edildiyi "Açıq Büdcə İndeksi 2010"da ("Open Budget Index 2010") Azərbaycan 94 ölkə sırasında mümkün 100 baldan 43 bal toplayaraq 52-ci yeri tutmuşdur.

2006-2010-cu illərdə "Open Budget Index" hesabatlarında Azərbaycanın büdcə göstəricilərinə verilən ballar haqqında məlumat aşağıdakı şəkildə göstərilmişdir (*diagram 2*).

Diagram 2. "Açıq Büdcə İndeksi" "Open Budget Index" (2006-2010, bal scores).

Bundan başqa, "Açıq Büdcə İndeksi 2010" hesabatında 2006-2010-cu illər üzrə əhəmiyyətli dəyişikliklər qeydə alınan ölkələrin siyahısında Azərbaycan 4-cü sırada yer alıb. Aşağıdakı cədvəldə həmin siyahıda Azərbaycana və qonşu ölkələrə dair göstəricilər verilmişdir (cədvəl 1) [9].

Cədvəl 1. "Open Budget Index"də əhəmiyyətli dəyişiklik əldə etmiş ölkələr / Countries whose OBI scores increased significantly

Yer/ Place	Ölkə/ Country	2006	2008	2010
...				
4	Azərbaycan	30	37	43
7	Gürcüstan	34	53	55
14	Rusiya	47	58	60
17	Türkiyə	42	43	57

Beləliklə, cədvəldən göründüyü kimi, Azərbaycan orta hesabla hər dəfə 7 bal əldə etməklə İndeksdə yer almış ölkələr içərisində 4-cü yerə layiq bilinmişdir. Ümumiyyətlə 2010-cu il üzrə hesabatda bütün ölkələr üzrə orta bal 42 olmuşdur ki, ölkəmizə verilən bal da bu orta balı üstələməklə büdcə sahəsində əldə etdiyi nailiyyətləri ifadə edir. Həmin hesabatda bütün ölkələr üzrə orta göstəricidən başqa mineral yanacaq və filiz hasil edən ölkələr üzrə də orta bal təyin olunmuşdur. Belə ki, hesabatda iştirak edən ölkələrin 24-ündə karbohidrogen resurslarının hasilatı ilə məşğul olunur (əsas: həmin ölkələrin 2000-2005ci illər üzrə fiskal gəlirinin və ixracının azı 25 faizi məhz bu sahədən formalaşmış). Həmin 24 ölkə üzrə orta bal 26 olmuşdur. Azərbaycanın həmin il üzrə göstəricisinin karbohidrogen resurslarının hasilatı ilə məşğul olunan ölkələrin orta göstəricisindən belə böyük fərqlə irəlidə olması da müsbət qiymətləndirilməyə bilməz.

Əldə olunan bu və digər uğurlar və həyata keçirilən iqtisadi islahatlar Azərbaycanın adının beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında da öz layiqli yerini tutmasına gətirib çıxarmışdır.

Belə ki, Dünya İqtisadi Forumu (World Economic Forum) tərəfindən hazırlanmış "2009-2010-cu illər üzrə Qlobal Rəqabətlik Hesabatı"nda (The Global Competitiveness Report 2009-2010) Azərbaycan 18 pillə irəliləyərək 133 ölkə arasında ümumi indeksə görə 51-ci yerə, makroiqtisadi mühitin sabitliyi altindeksinə görə dünya ölkələri sırasında 13-cü yerə, MDB ölkələri arasında isə 1-ci yerə yüksəlmişdir.

Bu il isə hesabatda (The Global Competitiveness Report 2010-2011)¹⁵ Azərbaycan rəqabətlik reytinginə görə 139 ölkə arasında 57-ci yerdədir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu il də müvafiq göstəriciyə görə ölkəmiz MDB ölkələri arasında yenə ən yüksək nəticəyə malik olmuşdur.

Nominal olaraq ölkənin rəqabətliyində müəyyən geriləmə müşahidə olsa da, real göstəricilərə görə Azərbaycan öz inkişaf dinamikası və rəqabətlik səviyyəsini qoruya bilmişdir. Belə ki, 7-ballıq şkala üzrə

¹⁵ http://www3.weforum.org/docs/AVEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf.

Azərbaycan 4,3 bal toplamışdır ki, bu da keçən ilin göstəricisi ilə eynidir.¹⁶

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı çərçivəsində dünya ölkələri üzrə 1980-ci ildən, Azərbaycan üzrə isə 2000-ci ildən hazırlanan "İnsan İnkişafı İndeksi"ndə də Azərbaycana dair göstəricilər öz əksini tapmışdır.¹⁷

Belə ki, həmin hesabatda beynəlxalq səviyyədə müqayisə və təhlillər nəticəsində hər bir ölkənin milli iqtisadi və sosial inkişafı indeksləşdirilir. Əsas üç göstəricinin səhiyyə, təhsil və gəlir səviyyəsinin göstəricilərinə müqayisə olunan ölkələrin sırasnda Azərbaycan 2010-cu ildə 169 ölkə içində 0,713 nisbi bala layiq görülərək 67 yerdə bərqərar olmuşdur.

Aşağıdakı diaqramdan da görüldüyü kimi Azərbaycanın bu indeks üzrə hər il üzrə artım dinamikası Avropa və Mərkəzi Asiya ölkələri üzrə müvafiq dinamikanı üstələyir. Belə ki, son 6 ildə dünya ölkələri və Avropa/Mərkəzi Asiya ölkələri üzrə orta artım əmsalı müvafiq olaraq 0,054 və 0,049 olmuşdur. Azərbaycan üzrə həmin göstərici 0,116 olmaqla müvafiq olaraq həmin qrup ölkələrinin göstəricilərini 2,1 və 2,3 dəfə üstələyir (diaqram 3) [7,8].

Beləliklə, qeyd olunan hesabatda növbəti illərdə Azərbaycanın adının daha da irəliləyərək ilk sıralarda olacağına, Avropa ölkələri səviyyəsinə çatacağına ümid edirik.

Ölkələr üzrə biznes mühitinin qiymətləndirilməsində və investisiya qoyuluşuna dair qərar qəbulunda mühüm əhəmiyyətə malik olan Dünya Bankı və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının "Doing business" (Biznes mühitinin əlverişliliyi) hesabatında Azərbaycan müstəqillik illərindən sonra ilk illər obyektiv məlum səbəblərdən qənaətbəxş sıralarda yer almamasına baxmayaraq, son illərin hesabatında bir neçə göstəricilərə görə Azərbaycan hətta birinci yerə də layiq görülmüşdür.

Belə ki, Azərbaycan "Doing business 2009"da 2007-2008-ci illər üzrə Azərbaycan biznes mühitinin yaxşılaşdırılması sahəsində ən islahatçı ölkə kimi qeydə alınmışdır və ümumiyyətlə bütün göstəricilərinə görə 181 ölkə arasında 33-cü yerə layiq bilinmişdir¹⁸ (cədvəl 2).

Cədvəl 2. Azərbaycan "Doing business" hesabatlarında / Azerbaijan in reports of Doing business" (183 ölkə arasında/among countries).

2006	2007	2008	2009	2010	2011
98	99	96	33	55	54

Müxtəlif reyting agentlikləri tərəfindən də Azərbaycanın son illər maliyyə-kredit sahəsində sabitlik əldə etməsi, hətta pozitiv nəticələr əldə etdiyi də təsdiq edilmişdir. Belə ki, 2011-ci ilin mayında "Fitch Ratings" beynəlxalq reyting agentliyi Azərbaycanın uzunmüddətli yerli və xarici valyutada reytingini "BBB-" investisiya səviyyəsində saxlayaraq, reyting üzrə proqnozu "sabit"dən "pozitiv"ə dəyişdirib.¹⁹

Agentlik həmçinin son hesabatında xarici valyutada qısamüddətli EDR-i "F3" kimi təsdiq edib.

Hesabatda Azərbaycan Neft Fondunun aktivlərinin 2010-cu ilin sonu üçün 7,9 mlrd dollar artaraq 22,8 mlrd (ÜDM-in 44%-i) dollar olması, 2011-ci ilin I rübündə 3 mlrd dollar artması xüsusilə qeyd olunmuşdur. Eyni zamanda dövlətin xalis xarici aktivləri, Mərkəzi Bankın ehtiyatları da daxil ÜDM-in 49%-ə çatıb. Ümumiyyətlə ölkəmizin göstəricisi MDB ölkələri sırasında yalnız Qazaxıstanın ("BBB" proqnoz "Müsbət") və Rusiyanın ("BBB" proqnoz "Müsbət") göstəricilərindən geri qalır. Hesabata görə, neftin qiyməti və xərclər üzrə fərziyyələr düz olsa, ölkə 2012-ci ildə reyting olunan ölkələr arasında xarici netto-kreditor statusu ilə ən güclü dövlətlərdən olacaq.²⁰

Beləliklə, 2011-ci il mayın 17-də "Fitch Ratings" beynəlxalq reyting agentliyinin Azərbaycanın uzunmüddətli yerli və xarici valyutada reytingini "BBB-" investisiya səviyyəsində saxlayaraq, reyting üzrə proqnozu "Sabit"dən "Pozitiv"ə dəyişdirməsi irəliyə atılmış daha bir addımdır. Azərbaycana "BBB-" kredit reytinginin təsdiq edilməsi ölkəmizə beynəlxalq maliyyə icması tərəfindən etimadın ötən dövr ərzində qorunub saxlanılmasının, hökumət və ölkəmizin iri şirkətləri tərəfindən beynəlxalq maliyyə bazarlarında borclanma məqsədilə qiymətli kağızların emissiyası üçün zəruri şəraitin mövcudluğunun göstəricisi olmaqla yanaşı, Azərbaycanın beynəlxalq kapital bazarına daha asanlıqla çıxışı üçün münbit şərait yaradır. Yuxarıda qeyd olunan rəqəmlər də bu həqiqəti sübut edir.

Azərbaycanın cəlb edildiyi müharibə riski olmasaydı, ölkəmiz kredit reytinginə görə MDB-də şəriksiz liderə çevrilərdi. Artıq Azərbaycan kredit reytinginə görə Avropanın periferiyaları ilə müqayisə olunan səviyyədədir. Bu imkan verir ki: ölkənin borclanma qabiliyyəti artsın, beynəlxalq kapital bazarlarına çıxış və bu bazarlarda sərfəli faiz dərəcələri ilə qiymətli kağızlar yerləşdirmək imkanları genişlənsin, milli şirkətlərin, fondların və bankların kredit reytingi yaxşılaşsın, xarici investisiyalar çoxalsın və nəticə etibarilə milli iqtisadiyyatın rəqabətədavamlılığı yüksəlsin. Böhran ilində Azərbaycanın kredit reytinginin artması ölkəmizin beynəlxalq reputasiyasına müsbət təsir göstərir, habelə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti, Azərbaycan Beynəlxalq Bankı, Azərbaycan İpoteka Fondu və sair təşkilatların kredit reytinginin yüksəlməsi ilə nəticələnir.

Hazırda Azərbaycanın "Fitch Ratings" beynəlxalq reyting agentliyi tərəfindən təyin edilmiş reytingi "Moody's Investors Service" və "Standard&Poors" beynəlxalq reyting agentlikləri tərəfindən əsasən təsdiqlənir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasının "Moody's Investors Service" beynəlxalq reyting agentliyi tərəfindən təyin edilmiş Bal və "Standard & Poors" beynəlxalq reyting agentliyi tərəfindən təyin edilmiş BB+reytingləri var [8].

Göründüyü kimi, müstəqilliyinin cəmi 20 illiyini qeyd etməyə hazırlaşan Azərbaycan bu dövr ərzində sosial-iqtisadi inkişafında böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Hazırlanmış strategiya və konsepsiyalar, təsdiq olunmuş müvafiq proqram və planlar da sosial-iqtisadi inkişafımızın davamlı və dayanıqlı olmasını şərtləndirir. Bütün bunlar isə iqtisadiyyatımızın qüdrətinin artması ilə bərabər, müstəqilliyimizi əbədi qoruyub saxlamağımıza, ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunu artırmağımıza böyük imkanlar yaradır.

Yekun olaraq-müstəqil Azərbaycan daha firavan, daha xoşbəxt, daha güclü, daha yenilməz olmaq məramına yola çıxmışdır. Bu yolda hər kəs çalışıb vuruşmalı, bacardığını etməlidir. Bu torpağın üstündə yaşayan hər kəs həqiqi mənada vətəndaş olmağa borcludur. Hər birimizin işimizə münasibətimiz bizim dövlətə, xalqa olan münasibətimizin, vətəndaşlıq mövqeyi və qeyrətimizin göstəricisidir.

Millət eşqi, yurd sevgisindən güc alıb səni ucalarda, həmişə qalib və xoşbəxt görmək arzusu ilə...

Yolun açıq olsun, Azərbaycan.

Müstəqilliyin mübarək doğma Azərbaycan!

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1.1991-ci il 30 avqust tarixli 179-XII nömrəli "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini bərpa etmək haqqında Bəyannamə barəsində" Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Qərarı;

2.1991-ci il 18 oktyabr tarixli, 222-XII nömrəli "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı";

3."Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar", Heydər Əliyev oğlu Əliyev, Birinci kitab, Azərneşr, 1997; <http://www.anl.azelalf7he_mel.pdf>

4.Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, "Müstəqil Azərbaycan 20", Bakı, 2011;

¹⁹ <http://www.maliyye.gov.az/index.jsp?mod=l&id=33&cdate=2011-05-17&lang=az>

²⁰ http://contact.az/topics_az.asp?id=5258&pb=5&vr=az&yr=2011&mn=5&day=18&mdn=1

İnternet səhifələri:

5. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi www.maliyye.gov.az;
6. Dünya İqtisadi Forumu www3.weforum.org;
7. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı - www.hdrstats.undp.org;
8. Dünya Bankı və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının "Doing business" hesabatları www.doingbusiness.org;
9. az.apa.az, www.marketing.az, www.contact.az.

Наша независимость вечна!

М.А. Агазаде, Э.М. Алиев

Некоторые аспекты социально-экономических развитий Азербайджана за 20 лет независимости РЕЗЮМЕ

18 октября в Азербайджане отмечается День независимости. В результате распада Советского Союза и решительной борьбе за независимость и демократию, азербайджанский народ, наконец, обрел независимость во второй раз в 20-ом веке.

Восстановление независимости Азербайджана создало условия для формирования демократических институтов, формализации политических партий, НПО, развития либеральной рыночной экономики и привлечения иностранных инвестиций в страну.

Теперь, Азербайджанская Республика как независимое государство идет по пути демократического, правового и светского уклада государства. Наше общество формируется на основе демократических принципов, которые уже опробованы в мировой практике и соответствуют нашим национальным особенностям.

Первые шаги на пути к реальной независимости, уже сделаны, и на этом пути были достигнуты большие успехи, но азербайджанский народ должен упорно трудиться, чтобы укрепить его в будущем.

С Днем Независимости!

Our independence is eternal!

M.A. Aghazadeh, E.M. Aliyev

Some aspects of social-economic development of Azerbaijan for 20 years of independence SUMMARY

Azerbaijan celebrates October 18 as the Independence Day after regaining it when the USSR fell. Thanks to the collapse of Soviet Union and decisive struggle for independencies and democracy, the Azerbaijan people finally gained their independence for the second time in the 20th century.

The restoration of Azerbaijan's independence has created condition for the formation of democratic institutions, formalization of political parties, NGOs, development of liberal market economy in the country, and flow of foreign investments to the country.

Now, the Republic of Azerbaijan as an independent country follows the way of democratic, law governed and secular state construction. Our society is being formed on the basis of democratic principles which have already been tested in the world practice and match our national peculiarities.

The first steps on the way to the real independence already are made and were obtained great successes, but Azerbaijani people must work hard to strengthen it in the future.

Happy Independence Day!